

GIYİM MODASI VE GÜNCEL SANAT İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME- POP ART*

Özge USLUCA*

ÖZET

Bu makalede; günümüz popüler kültürü ve yaşam tarzının çıkış noktası da sayılabilecek 1960'lı yılların başında ortaya çıkan Pop Art akımının oluşum ve gelişim sebepleri üzerinde durularak, sanatçılar ve yapıtlar bağlamında giyim ve tekstil tasarımı üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Bilimsel ve teknolojik çalışmalar, endüstrinin de desteğiyle gelişerek insan hayatını kolaylaştırıcı ve konforlu tüketim nesnelere üretimini sağlamıştır. Bu yeni nesnelere ile kurulan bağ sonucu oluşan tüketim kültürü sanatçıların dikkatini çekmiş, ilişkilendirdikleri nesnelere sembolleştirip yapıtlarına adapte etmişlerdir. Pop Art, güncel nesnelere sanatsal yapıtlarına dönüştürmüş, izleyicileri de yapıtları farklı yorumlayarak tekrar nesneye dönüştürmüşlerdir. Günümüzde de ekonomik, siyasi, teknolojik ve sosyo-kültürel oluşum ve gelişimlerin Pop Art akımıyla yakın ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Akımın giyim ve tekstil tasarımı etkilediği de görülmektedir. Bu nedenle makale, 1960'lı yıllarda yaşam, sanat ve giyim ile ilgili düşünceleri ifade eden, sanat ve tasarım olgularını içeren bir akışla ele alınacaktır. Çalışmada, bir sanat akımı ile giyim tasarımı arasında oluşan renk, form ve doku özellikleri ile kurulan bağın, günümüze dek uzanan etkileşimi irdelenecek ve Pop Art ile güncel sanat- giyim tasarımı olgusu karşılaştırılarak, sanat ve tasarım arasındaki bağın önemi vurgulanacaktır.

Anahtar Sözcükler: Pop Art, 1960'lar, Tüketim Toplumu, Giyim Tasarımı, Güncel Sanat.

AN EVALUATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CLOTHING FASHION AND CONTEMPORARY ART - POP ART

ABSTRACT

In this paper, artists and their works will be discussed in the context of their effects on the clothing and textile design, considered the starting point of today's popular culture and life style Pop Art movement emerged in the early 1960s with emphasis on the reasons for the formation and development. Scientific and technological studies developed with the support of industry provided facilitating people's lives and production of consumer objects comfortably. These objects are able to take part many of the hallmarks of life adopting a short period of time. The consumer culture that is established by the bond as a result of new objects has attracted the attention of artists. Artists, have adapted the works associate with the objects in the formation of symbolization. Pop Art, transformed contemporary works to art objects, its spectators convert to a different object in interpreting the works again. Today, it's seen that economic, political, technological and socio-cultural formation and developments are in close relation with the formation of Pop Art movement, Pop Art's on the rise again, providing an important role in these changes and social changes affect the design of clothing and textiles. For this reason, papers will be presented with a selection of visuals including cases of in the 1960s the life, art and clothing that expresses ideas about art and design. It will be discussed that the interaction extends to the present between an art movement and the clothing design established by the bond with the color, form and texture characteristics. It will be emphasized the importance of the link between art and design by examining the comparative Pop art movement which is the beginning of consumer society in the 1960s, contemporary art and clothing design .

Keywords: Pop Art, 1960s, Consumer Society, Clothing Design, Contemporary Art.

Giriş: 1960'lı yılların başında İngiltere ve ABD'de çıkan Pop Art, endüstriyel yaşamla birlikte tüketim toplumunu ilk kez fark eden ve bunu yapıtlarında kullanan birkaç sanatçının oluşturduğu bir akım olarak başlamıştır. Kadın hakları savunucuları, kendi ayakları üzerinde durabilen günümüz çağdaş kadın modelinin temelini atmışlardır. Gençlik hareketleri, yaşam tarzından müziğe, sanata ve moda etki ederek, gençliğin beğenisi yönünde gelişme göstermiştir. Ayrıca bilimsel ve teknolojik gelişmeler, hayatın birçok alanında tüketim nesnelere üretimini sağlamış ve genç kitlelerce benimsenerek yaşamın vazgeçilmezlerini oluşturmuştur. Bu gelişmelerin sonunda oluşan tüketim kültürü, sanatçıların dikkatini çekerek, Pop Art'ın doğmasına sebep olmuştur. Giyim tasarımı da bu olgudan etkilenmiş, Dior, Chanel, Givenchy gibi moda tasarımcıları kadın görünümünü yeniden ele almışlardır. Sonraki yıllarda popüler kültürün etkisiyle yeni ve farklı malzemelerle tasarım anlayışı farklı bir boyut kazanmıştır.

Pop Olgusu ve Dönemin Simgeleri: 1960'lı yıllarda, tüketim toplumunun bakış açısı, medya ve teknolojik gelişmelerin büyük bir bölümü Pop'un temaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağın yıldız kültürü sembol olarak karşımıza çıkmakta, makyajlı yüzler, 60'ların ikonaları olarak adapte edilmektedir. Elizabeth Taylor'un depresyonları, Marilyn Monroe'nun intiharı, Elvis Presley'in ölümü bunlardan birkaçıdır. Andy Warhol'un "Marilyn Serisi" yıldızın ölümünden sonra yapılandırılmış, yüzündeki sahtelik tekrarlanan aksi veya yalnızca dudaklarının tekrarı şeklinde irdelenmiştir. Robert Indiana, kendince resimsel bir forma dönüştürdüğü "LOVE" isimli çalışmasında kullandığı tekniği, rengi ve formu kullanış şekli ile yeni bir tasarım kavramı yaratmıştır.

* Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi G.S.F. Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü tarafından 08-10 Ekim 2012 tarihleri arasında düzenlenen "1. Uluslar arası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulmuştur.

* Yrd. Doç., Mersin Üniversitesi, GSE, Tekstil Bölümü, ozgeusluca@gmail.com

Res. 1: Andy Warhol, "The Twenty Five Marilyns",1962. Res. 2: Robert Indiana "Love Rising", 1968.

Res. 3: Dior Tasarımı "New Look" Elbise.

Res. 4: Mondrian'ın 1928 tarihli eseri ve YSL'nin 1965 Sonbahar-Kış için hazırlamış olduğu Mondrian Elbisesi.

Res. 5: YSL, Le Smoking, çizgili takım elbise tasarımı, 1967.

Res 6: Dolce&Gabbana tasarımı İngiliz Bayrağı Desenli Elbise, 1999.

60'lı yıllar boyunca tasarım gelişerek mükemmel bir yapıya erişmiştir. Güncel yaşamdan, toplumsal ilginin odaklandığı materyallerden oluşan sembolik anlatımlar kullanılmıştır. Dondurmalar, kekler, Seven Up, Pepsi, Coca Cola, diş macunu, sigaralar yeni tüketim kültürü, pop art'ın ikonografisini oluşturmaktadır. Kullanılan diğer semboller; ABD para birimi Dolar, yıldızlar ve çizgiler, ABD bayrağıdır. Pop art toplumdan aldığı yansıtmayı açısından dönemin ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal durum analizlerini sergilemekte, bunu kullandığı semboller aracılığıyla dile getirmektedir (Marck, 1973: 3- 49).

Pop Art (İngiltere'de Pop Art): İngiliz sanatçıların Çağdaş Sanatlar Enstitüsü'nde bir araya gelerek kendilerine Bağımsız Grup adını vererek sanatın toplum içindeki yerini vurgulamaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Endüstri ürünleri tasarımcısı Richard Hamilton, tekstil tasarımcısı Eduardo Paolozzi, heykeltıraş William Turnbull, fotoğraf sanatçısı Nigel Henderson, mimar Theo Crosby bulunmaktadır. 1956'da Londra Whitechapel Sanat Galerisi'nde açılan "Bu Yarındır" sergisi, Richard Hamilton'un "Günümüz evlerini bu kadar farklı ve baştan çıkarıcı yapan nedir?" başlıklı resmi Londra'da Pop-Art'ın ilk ürünü niteliğindedir. İngiliz Pop-Art'ın ilk evresi (1953-1956) teknoloji ile ilgili ve figüratif olduğu; ikinci evresinin soyut yaklaşımlar gösterdiği; üçüncü evresinin ise 1961'deki Genç Çağdaşlar sergisiyle başladığı kabul edilir. Peter Blake ve R. B. Kitaj dönemin önemli isimleridir (Osterwold, 2003: 63- 81).

ABD'de Pop Art: Pop hareketi New York'ta 1950'li yılların sonlarında kendini göstermeye başlamış, 1960'ların başında ise zirveye oturmuştur. ABD'de Pop Art, estetik kaygıdan tamamen uzak, gündelik hayattan seçilen nesne ve bireylerin imajları üzerine çalışılmıştır.

Önemli Sanatçılar: Robert Rauschenberg, birleşik resim (combine painting) adını verdiği kolajlar yapmıştır. Çarşaf ve yorganına boya döküp duvara astığı yatağı bunun en çarpıcı örneğidir. Resimle yaşamı bir bütün olarak algılamış ve resimde bir anlam aranmaması gerektiğini savunmuştur (Osterwold, 2003:144-156). Nesneyi resim haline getiren Jasper Johns'un amacı yapıtlarında çok anlamlılığı yakalamaktır. Bayraklar, sayılar, haritalar en çok kullandığı imgelerdir. Bu bir bayrak mı, resim mi? Sorusunun yanıtının olmadığı-yanıtının önemini olmadığı-yanıtının anlaşılması Pop Art'ın yolunu açmıştır (Castleman, 1986: 9-31). Kopyanın kopyasının kopyasını yapan Roy Lichtenstein, Pop Art'ı; "şehirdir bir ağacın önüne oturamam, çünkü şehirlerde hiç ağaç yok. Ve bir ağacı düşündüğümde, ağacın medya (filmler, fotoğraflar, reklamlar...) tarafından yapılan taklididir aslında aklıma gelen. Ben nesnenin kendisinden çok, taklidini algılarım" olarak özetlemektedir (Osterwold, 2003:182-192). Andy Warhol, New York'ta kurduğu ve "Fabrika" adını verdiği atölyesinde sade yaratıcılığın sınırlarını aşarak yeniliklere imza atmıştır. Parlak renklerle Marilyn Monroe, Elvis Presley, Elizabeth Taylor portreleri yapmış, Coca Cola şişelerini, Campbell çorbalarını Heinz ketçaplarının kutularını boyamıştır (Feldman-Schellman, 1989: 2-16).

1960'lı Yıllarda Giyimde Önemli Noktalar: Levi Strauss'un denim pantolonları 1955 yılından itibaren gençlerin ilgi odağı olmuştur. Kadın vücudunun hareketlerini kısıtlayıcı giysilerin atılmasıyla birçok kadın sutyen takmayı bırakmıştır. "Korse" kullanımı giderek azalmıştır. Genç kadın ve erkekler benzer kıyafetleri giymeye başlamışlardır (Zinn, 2005: 567). Form; 1960-64 arası dönemde etek boyları diz hizasında veya altındadır. Gece kıyafetleri ve özel toplantılarda eldiven önemli bir aksesuardır. İç etek ve korse ile kabarık elbiselerle kalem ve pilili etekler kullanılmaya devam etmektedir. Pantolonlar sadece sportif aktivitelerde kullanılmaktadır. Bele kadar önden düğmeli gömlek-elbiseler ve dar kesim etek-cekete takımlar 1960'lı yıllarda Amerikalı kadınların gözdesi olmuştur. 1960'lı yılların ikinci yarısında yaşanan sosyal, kültürel ve siyasi olaylardan etkilenen genç ve çalışan kuşak giyimi de etkilemiştir. Genç, enerjik, romantik aynı zamanda umut dolu yaşam tarzları dış görünüşlerine yansımıştır. Cesur ve modern kadının simgesi haline gelen rengarenk mini etek ve elbiselerde çizgi sıkça kullanılmıştır. Siyah ve beyaz geometrik formlardan oluşan desenli kumaşlar, özellikle Ossie Clark ve Pierre Cardin gibi tasarımcılar tarafından kullanılmıştır (Worsley, 2004: 490, 527). 1960'lı yılların ortasında yapılan Uzay yolculuğu ve Ay'da yürüyüş hayatı etkilemiş; bu konuda filmler çevrilmiş, iç mekanlar ve ürünler Uzay Çağı konsepti ile tasarlanmıştır. Giyimde ise bu kavram beyaz-gümüş renklerle yeni polyester kumaşların kullanımıyla bedenlerde görülmeye başlanmıştır (Garner, 2003: 104). Canlı renkleriyle, hem düz hem baskılı tercih edilen dar kesimli, yüksek belli, geniş kemerli pantolonlar 1960'lı yılların sonlarında özellikle denim veya pamuklu baskılı kumaşlardan yapılmıştır. Örne kumaştan atletler günlük hayatta

rahat kullanım sağladığı için tercih sebebi olmuşlardır (Worsley, 2004: 446). Çiçek çocukları kuşağının vazgeçilmezlerinden olan düşük belli, geniş paçalı, desenli pantolonlar protestocu gençliğin vazgeçilmezleri arasında olmuştur. 1960'lı yıllara kadar kadınlar arasında çok az ve oldukça kapalı olarak kullanılan mayo ve bikiniler, yeni, genç ve özgür moda akımı ve mini etekle beraber daha cesur modellerle karşımıza çıkmaktadır (Worsley, 2004:536). Renk ve Desen; 1960'lı yılların idealist, özgür hareketleri insanların hayatlarını renklendirmiş, bu çok renklilikten kumaşlar da etkilenmişlerdir. Parlak renklerde desenler, keskin hatlı baskılar sıkça kullanılmıştır. Kontrast renklerde, büyük küçük ilişkisi ile oluşturulan bu desenlerde geometrik formların sıkça kullanıldığı görülmektedir. Warner Kumaşçılık için Sue Thatcher'ın "Ayda Yürüyüş" isimli baskı tasarımı ve Mr. Freedom'un King's Road'da tasarladığı "İngiliz Kahvaltısı (British Breakfast)" isimli renkli baskılı çalışması dönemin ikonlarını günlük yaşama taşıyan Pop-Art akımı için tekstil alanında verilebilecek örneklerdir. Emilio Pucci, kendi ismi ile tanınan renkli, geometrik ve soyut biçimler ile oluşturduğu emprime desenleri ile günümüze kadar ulaşmıştır. Doku; 1960'lı yıllarından itibaren dokuma ve giyim endüstrisinde sentetik ve doğal elyaf karışımı kumaşlar üretilmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Dupont'un Quiana naylonu 1969'da Dior tarafından bir kokteyl elbisesinde kullanılınca büyük bir saygınlık kazanmıştır. Charles Jourdan'ın pleksi sandalyeleri, Paco Rabanne'nin yeşil tonlarında vinil platform ayakkabıları ve siyah beyaz yuvarlak küpeleri sayılabilir. Scott Kağıt Sanayii tek kullanımlık elbiseler, masa örtüleri, kağıt tabaklar, bardaklar, peçeteler üretmiştir. Devamında dokuma olmayan viskon-polyester karışımı örme bikini ve mayolar üretilmeye başlanmıştır. Örme sanayinin gelişimi sonucunda naylon ve dikişsiz çoraplar ve ince iç çamaşırları diğer yenilikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Mongo, C., The Fabric of Change by "Mutations/Mode 1960-2000).

1960'lı Yılların Önemli Giyim Tasarımcıları Coco Chanel, Pierre Cardin, Andre Courreges, Christian Dior, Hubert De Givenchy, Yves Saint Laurent, Paco Rabanne, Mary Quant'tır. Yeni dünyanın yeni görüntüsü içinde kendine güvenen kadının simgesi olan Coco Chanel, tasarladığı şık aynı zamanda rahat takımlarla önce Paris'te sonra da tüm dünyada ün kazanmıştır (Boudot, 1996:79). İtalya'da doğan Pierre Cardin, iş hayatında bir süre Courreges'la beraber çalıştıktan sonra kendi ismiyle uzay çağı tarzı elbiseler ile ortaya çıkmıştır. Çemberli elbiseler, asimetrik biçimler, yakasız erkek ceketleri en önemli tasarımları arasında yer almıştır (Worsley, 2004:551). Andre Courreges, 1964'te uzay çağı konusundan etkilenerek, diz üstü eteklerden, beyaz ve gümüş renklerde ve geometrik formlardan oluşan "Ay Kızı" koleksiyonu ile tanınmıştır. Kullanmış olduğu beyaz ve gümüş renkleri parlak beyaz PVC çizmeler ile tamamlamıştır. Mininin yaratıcısı olarak da bilinmektedir. Pantolon takımları koleksiyonlarında kullanmaya başlayarak bu akımın başlamasında önemli katkılarda bulunmuştur (The Kyoto Costume Institute 2004:146). Dior, 1927 yılında Paris'te açtığı sanat galerisini ekonomik kriz sebebiyle kapatmak zorunda kalınca, şapka tasarımlarıyla tekstil dünyasına adımını atmıştır. 1947'de masalsi kıyafetlerden oluşan koleksiyonu ile tüm dünyayı etkilemiş ve çağdaş kadını giyim tarzını gündeme getirmiştir (Worsley, 2004:415-441). Robert Piguet, Lucien Lelong ve Elsa Schiaparelli gibi isimlerin yanında çalışarak deneyim kazanan Givenchy, Audrey Hepburn'un 1954 tarihli Sabrina filmi için kıyafetlerini tasarlamış, Jackie Kennedy, Mariene Dietrich ve Liz Taylor yıllarca Givenchy'nin müşterileri arasında yer almıştır (Worsley, 2004: 434-475). 1957'de Dior Moda evinin baş tasarımcısı olarak çalışan Laurent, 1962'de kendi moda evini açmıştır. Tasarımlarında her zaman sanattan ilham almış, 1965'te Mondrian'ın resimlerinden yararlanmış. Pop-Art akımından etkilenerek elbiselerini karikatür desenlerle süslemiştir. İlk kez bayanlar için smokin ve pantolon takımlar yaratmıştır. Bu stil 1966'da kadınlar için bir smokinle başlar (The Kyoto Costume Institute, 2004:150,151), (Worsley, 2004: 628). Plastik metal zincirler, parlak ve canlı renk deriler, devekuşu tüyü, alüminyum, kağıt, plastik şişelerden yaptığı elbiselerle İspanyol Rabanne, Dada etkisinde farklı bir moda yaratmıştır. 60'lı yılların ortalarında yirmi parçadan oluşan ilk giysi koleksiyonunu tanıtır. Değişik malzemelerden oluşan bu kıyafetler, doku, renk açısından zengin, biçimsel yönden sadedir (The Kyoto Costume Institute, 2004:155), (Worsley, 2004: 561). 60'lı yıllarda mini etek konusunda önemli adımlar atan Andre Courreges'den daha cesur davranan Mary Quant caddeleri podyuma dönüştürmüş, mini etekle beraber rengarenk naylon çorapları ve PVC koleksiyonu hayatımıza dahil etmiştir (Worsley, 2004: 531).

Pop-Art'ın 1960'lı Yıllardan Günümüz Giyim Tasarımına Yansıması: Pop-Art sanatçıları yapıtlarında reklamlar, tüketim malları ve giyim eşyalarını kullanmışlardır. 1961 yılında Andy Warhol'un Pop Art resimleri elbiselere uyarlanmıştır. Bunlar yeni tüketim toplumunun görüntüsü olmuştur. Bunların başında Warhol'un tasarladığı "The Soup Dress" gelmektedir. Resimlerinde kullandığı Campbell marka konserve çorbanın logosunu tekrarlayarak A formunda kağıt elbise baskı tekniği ile hazırlanmıştır. Bunu kaynak olarak kullanan Gianni Versace "Marilyn Monroe" elbisesinin yer aldığı bir koleksiyon hazırlamıştır. 2000'li yıllarda Warhol'un Campbell logo baskılı kağıt elbisesinin yeni yorumunu Amerikalı Charlotte Kruk n'Kempken tarafından orijinal meyve suyu ambalajlarından oluşturduğu "Peach Nektar" çalışmasında görülmektedir. Coca Cola'yı kendi yöntemi ile ifade eden ve iki kültür arasında ironik bir bağ kuran Japon tasarımcı Yoshiko Wada'nın 1975'te tasarladığı "Coca-Cola Kimono" adlı çalışması, yöresel giysi kimono üzerine Coca Cola ambleminin baskı tekniği ile kumaşa uygulamaya çalışmıştır. Yves Saint Laurent, Warhol'un Pop Art çalışmalarından etkilenmiş ve 1962 yılı sonbahar-kış koleksiyonunun temasını oluşturmuştur. Pop Art sanatçısı Jasper Jones'un nesneyi resme dönüştürdüğü bayrak resimleri, günümüz tasarımcıları tarafından koleksiyonlarında yeniden yorumlanmıştır. Giyim tasarımını doğrudan etkileyen diğer Pop Art sanatçısı Roy Lichtenstein'dir. Çizgi roman desenleri çevremizdeki giysi ve aksesuarları süslemeye devam etmektedir. Amerikalı sanatçı Dina Knapp, "Kimono#1" adlı çalışmasında Florida'nın flamingo ve palmye ağaçları desenlerini güncel yaşamın silah resimleri ve gazete kupürlerindeki şiddet haberleriyle birleştirerek kullanmıştır. Amerikalı tasarımcı Joan Steiner, "Kitchen Vest" adlı tasarımını ile güncel yaşamdaki mutfak kavramını ele alarak yelek tasarımı ile giysiye taşımıştır. Günümüzde halen Pop Art sanatçıların yapıtları, baskı tekniği uygulanarak giysi, aksesuar ve dekorasyon nesnesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç: Dünyada meydana gelen ekonomik değişiklikler, protestolar, özgürlük arayışları içinde kalan ve bu durumun özgün analizini yapan, kendi eleştirisini ortaya koyan Pop-Art sanatçıları, güncel yaşama dair obje ve yüzleri çalışmalarında kullanılarak, "Amerika'yı" "ihtişamlı" yorumlamışlardır. Nesnelere dünyası kuran Pop-Art, nesnelere toplumdan alarak sanata

dönüştürmüş, tasarım aracılığıyla sanat da tekrar nesnelere dönüşmüştür. Bu değişim ve dönüşüm, doğrudan ya da dolaylı yollarla günümüzde de varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Sanat akımlarının giyim tasarımı ile kurulan bağ ve etkileşimini değerlendirilen bu çalışma, dönemin popüler kültürünün o yıllardan günümüze kadar geldiğinin göstergesidir. Dönemin sanat akımı, medya ve iletişimin güçlü olduğu günümüzde, farklı şekillerde yorumlanıp biçim değiştirerek etkinliğini korumaktadır. Üretimle doğru orantıda artışı istenen nesne ve bağlamındaki kişiler bir anda popüler olup, on beş dakika sonra unutulabilmektedir. Tüketim çılgınlığı günümüzde de etkisini artırarak, farklı yorumlarla yaşamaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- J. Baudrillard, Tüketim Toplumu, Türkçesi: Hazal Deliceçaylı - Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.
G. Buxbaum, Ysl, Minneapolis, Usa Bolger Printing, 1998.
F. Boudot, Chanel, London, Thames&Hudson, 1996.
F. Boudot, A Century Of Fashion, Londdon, Thames&Hudson, 1999.
R. Castleman, Jasper Jones Die Druckgraphik, Schirmer-Mosel,München, 1986.
F. Feldman, J. Schellman, Andy Warhol Prints, Catalogue Raisonne Second Edition, Munich, 1989.
Dister, Rock Çağı, Türkçesi: Renan Akman, İstanbul, Yky, 2001.
P.Garner, Sixties Design, Köln, Taschen, 2003.
M. Leventon, Artwear Fashion and Anti- Fashion, London, Thames&Hudson, 2005.
T. Osterwold, Pop Art, Köln, Taschengmbh, 2003.
J. Peacock, The 1960s, London, Thames&Hudson, 2003.
The Kyoto Costume Institute, Fashion From The 18th To The 20th Century, Köln, Taschen Gmbh, 2004.
İ. Tunalı, Tasarım Felsefesine Giriş, İstanbul, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2002.
G. Versace, O. Calabrese, Versace, New York, Abbeville Press, 1992.
J. M. Woodham, Twentieth - Century Design, New York, Oxford University Press, 1997.
H. Worsley, Decades of Fashion, London, Getty Images, 2004.
N. Yapp, 1960'lar Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi, Çev.: Canan Feyyat, İst., Literatür Yayıncılık, 2005.
H. Zınn, Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi, Çev.: Sevinç Sayan Özer, İst., İmge Yayınları, 2005.